

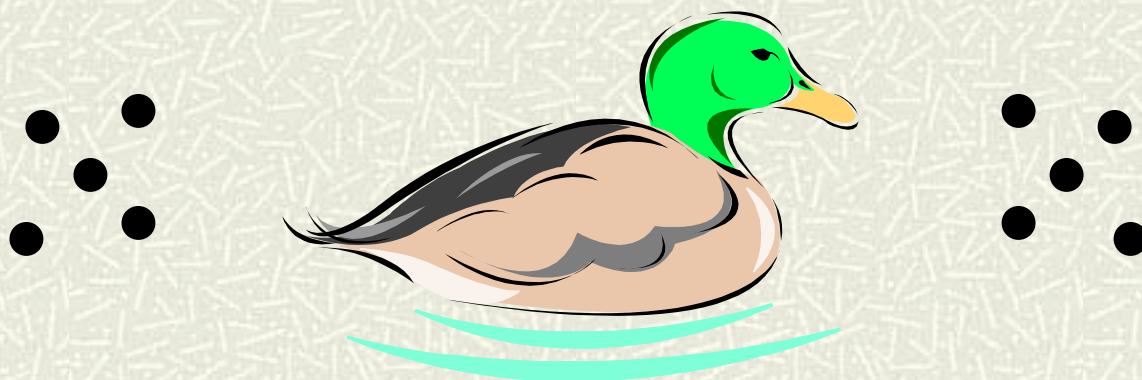
WALIDACJA METODYK ANALITYCZNYCH

Dr inż. Piotr Konieczka
Katedra Chemii Analitycznej
Wydział Chemiczny
Politechnika Gdańska

Walidacja metody (*method validation*) – proces oceny metody analitycznej prowadzony w celu zapewnienia zgodności ze stawianymi tej metodzie wymogami, definiujący tę metodę oraz pozwalający określić jej przydatność.

- ocena;
- zgodność z wymogami;
- definicja;
- przydatność;

Dokładność (*accuracy*) – zgodność pomiędzy uzyskanym wynikiem pomiaru z wartością rzeczywistą (oczekiwaną).

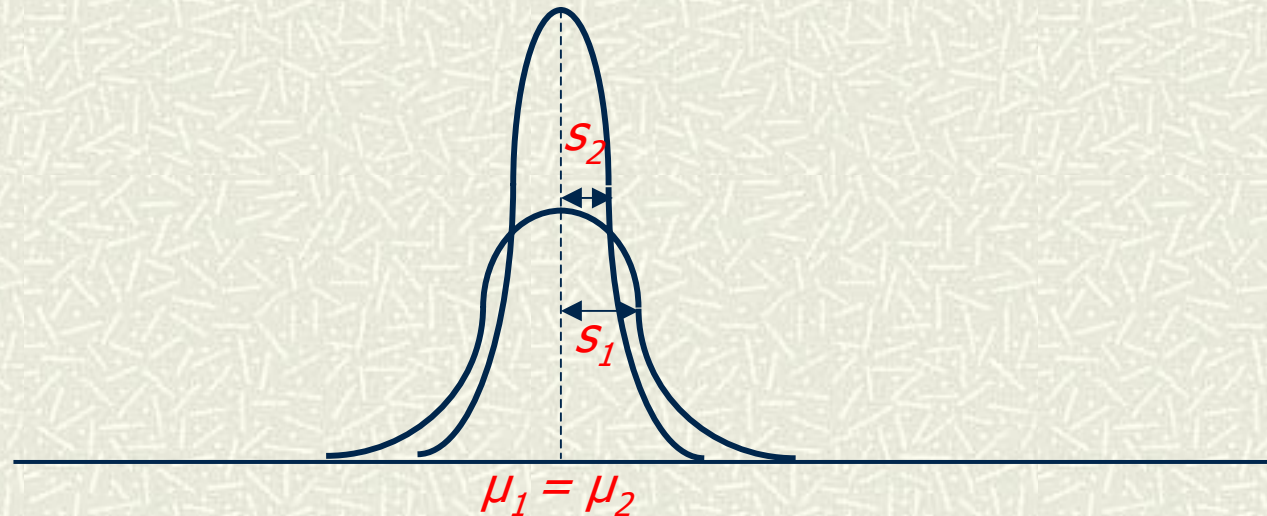
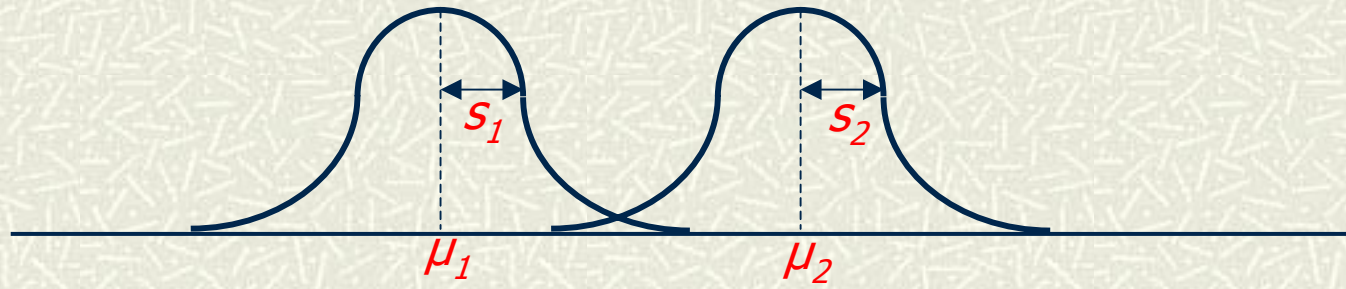

średnio kaczka została zabita

ale obiadu nie ma....

Prawdziwość (*trueness*) – zgodność wyniku oznaczenia (obliczonego na podstawie serii pomiarów) z wartością oczekiwaną.

Precyzja (*precision*) – zgodność pomiędzy niezależnymi wynikami uzyskanymi w trakcie analizy danej próbki z zastosowaniem danej procedury analitycznej.

Powtarzalność (*repeatability*) – precyzja wyników uzyskanych w tych samych warunkach pomiarowych (dane laboratorium, analityk, instrument pomiarowy, odczynniki).

- wyznaczana na podstawie wartości obliczonego odchylenia standardowego serii pomiarów przeprowadzonych:
  - w danym laboratorium;
  - przez danego analityka;
  - z wykorzystaniem danego urządzenia pomiarowego;
  - w krótkim okresie czasu;

Powtarzalność ...

- wartość wyznaczonej powtarzalności metody może dotyczyć zarówno bardzo specyficznej procedury analitycznej, w której określony i zdefiniowany jest skład matrycy (czyli np.: metoda oznaczania zawartości analitu X w matrycy Y) jak i procedury oznaczania danego analitu bez sprecyzowania składu matrycy;
- w pierwszym przypadku wartość odchylenia standardowego jest obliczana na podstawie pomiarów wykonanych w próbkach o jednakowym składzie matrycy, w drugim natomiast przypadku należy wartość odchylenia standardowego obliczać na podstawie pomiarów przeprowadzonych dla próbek różniących się składem matrycy;

Precyzja pośrednia (*intermediate precision*) – długoterminowe odchylenie procesu pomiarowego, do którego wyznaczenia wykorzystuje się odchylenie standardowe serii pomiarów uzyskanych w danym laboratorium w kilkutygodniowym okresie czasu. Precyzja pośrednia jest pojęciem szerszym od powtarzalności.

- jest pojęciem szerszym od powtarzalności, gdyż na jej wartość wpływ mają:
- czynniki osobowe – różni analitycy wykonujący oznaczenia jak i niestabilność pracy danego analityka w ciągu całego okresu czasu;
  - czynniki aparaturowe – ze względu na to, że pomiary mogą być przeprowadzone z wykorzystaniem:
    - różnych instrumentów;
    - roztworów wzorcowych i odczynników;
    - różnych akcesoriów;

Odtwarzalność (*reproducibility*) – precyzja wyników uzyskanych w różnych laboratoriach z zastosowaniem danej metody pomiarowej.

Warunki prowadzenia pomiarów analitycznych jakie **muszą** być zachowane w trakcie wyznaczania powtarzalności, precyzji pośredniej i odtwarzalności.

Warunek	Powtarzalność	Precyzja pośrednia	Odtwarzalność
Aparatura	S	Z	Z
Partia akcesoriów	S	Z	Z
Analitik	S	Z	Z
Skład matrycy	Z	Z	Z
Stężenie	Z	Z	Z
Partia odczynników	S	Z	Z
Warunki laboratoryjne	S	Z	Z
Laboratorium	S	S	Z

S – konieczność zachowania stałości parametru

Z – możliwość zmiany danego parametru

Zakres pomiarowy (*range*) – zakres wartości (stężeń analitu), w którym błąd urządzenia pomiarowego jest poniżej założonego. Coraz częściej jednak określa się go jako zakres wartości stężeń wyznaczonych z założoną precyzją, dokładnością i niepewnością;

Liniowość (*linearity*) – przedział zakresu pomiarowego metody analitycznej, w którym sygnał wyjściowy jest proporcjonalny do oznaczanego stężenia analitu.

Stosunek sygnału do szumu (*Signal to Noise Ratio – S/N*): wielkość bezwymiarowa, która określa stosunek sygnału analitycznego do średniego poziomu szumów tła dla określonej próbki.

- jego wartość może służyć do określania wpływu poziomu szumu na względny błąd pomiaru;
- najbardziej praktyczną metodą jego wyznaczenia jest stosunek średniej arytmetycznej serii pomiarów dla próbek ślepych (bądź zawierających analit na bardzo niskim poziomie) do wartości odchylenia standardowego uzyskanego dla tej serii pomiarów;

Granica wykrywalności (*Limit of Detection - LOD*): najmniejsza ilość lub najmniejsze stężenie substancji (pierwiastka, jonu, związku) możliwe do wykrycia za pomocą danej metody czy też techniki analitycznej z określonym prawdopodobieństwem.

- związana ściśle z określoną procedurą analityczną (jej wartość liczbowa zależy nie tylko od poziomu zawartości oznaczanego składnika, ale również od obecności innych składników występujących w analizowanej próbce)
- jest najmniejszym stężeniem analitu, przy którym istnieje pewność jego obecności w próbce;
- jej wartość charakteryzuje się wymiarem zawartości czy stężenia (takim jak oznaczany analit czyli np. $\mu\text{g} \cdot \text{dm}^{-3}$);
- ściśle związana z poziomem szumów stosowanego urządzenia pomiarowego (przyjmuje się, że jej wartość to trzykrotność tego poziomu szumów);

Granica oznaczalności (*Limit of Quantification - LOQ*): najmniejsza ilość lub najmniejsze stężenie substancji, możliwe do ilościowego oznaczenia daną metodą analityczną z założoną dokładnością i precyzją.

- jej wartość jest zawsze wielokrotnością wyznaczonej wartości granicy wykrywalności – najczęściej: $LOQ = 3 \cdot LOD$;
- chociaż znane są takie definicje granicy oznaczalności, w których jej wartość jest równa $2 \cdot LOD$ czy też $6 \cdot LOD$;

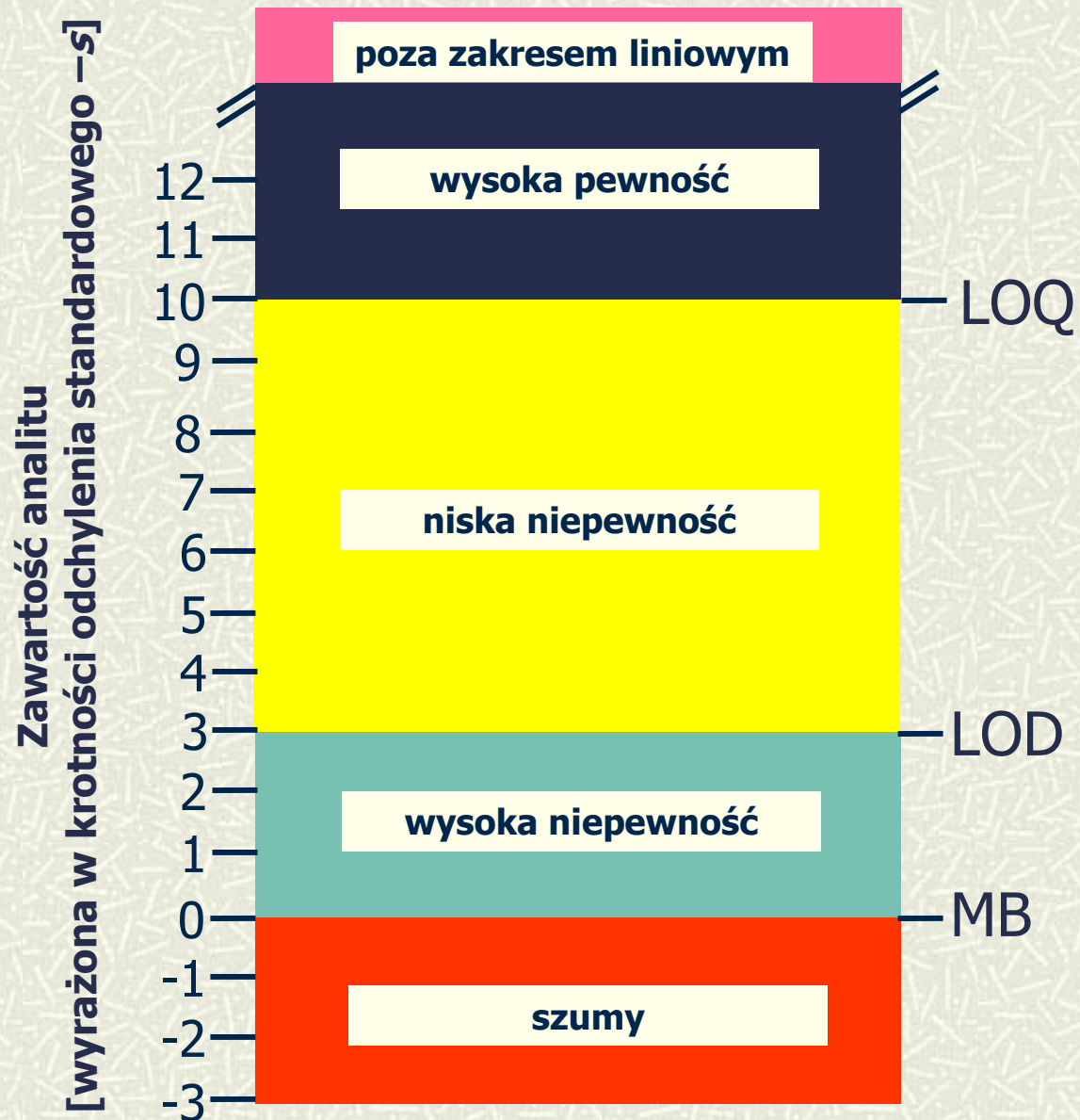
Granica wykrywalności stosowanego instrumentu pomiarowego (np. detektora) (*Instrument Detection Limit - IDL*): najmniejsza zawartość oznaczanego analitu jaka może zostać wykryta (bez ilościowego jej oznaczenia) przy pomocy danego urządzenia pomiarowego.

- wartość ta jest z reguły niższa niż wyznaczana granica wykrywalności procedury analitycznej i jest wyznaczana na podstawie oznaczania zawartości analitu w sporządzonych roztworach wzorcowych (ślepe próby), bez poddawania tych roztworów całej procedurze analitycznej;

Granica wykrywalności procedury (metody) analitycznej (*Method Detection Limit - MDL*): najmniejsza zawartość analitu jaka może zostać wykryta przy zastosowaniu danej procedury analitycznej.

- na wartość tak wyznaczonej MDL mają wpływ wszystkie etapy procedury analitycznej;
- wartość MDL jest zawsze większa od odpowiedniej (stosowanej w ramach tej procedury) wartości IDL;

Metoda powinna zostać poddana procesowi walidacji gdy:

- opracowywana jest nowa metoda analityczna;
- prowadzone są próby rozszerzenia zakresu stosowalności znanej metody analitycznej np. do oznaczania danego analitu ale w innej matrycy;
- kontrola jakości stosowanej metody stwierdziła zmienność jej parametrów walidacyjnych w czasie;
- dana metoda analityczna ma być wykorzystywana w innym laboratorium (różnym od tego w którym była już poddana procesowi walidacji), bądź z zastosowaniem innej aparatury czy też oznaczenia za jej pomocą mają być wykonywane przez innego analityka;
- przeprowadza się porównanie nowej metody analitycznej ze znaną metodą standardową;

Poza wyznaczeniem parametrów walidacyjnych, przed przystąpieniem do procesu walidacji należy określić podstawowe cechy charakterystyczne metody analitycznej a mianowicie:

- rodzaj oznaczanego składnika;
- poziom stężeń;
- zakres stężeń analitu;
- rodzaj matrycy;
- obecność substancji przeszkadzających (interferentów) wraz z określeniem konieczności ich oznaczenia;
- istnienie ogólnych regulacji i wymogów, którym powinna sprostać metoda analityczna;

- rodzaj oczekiwanej informacji – ilościowa czy jakościowa;
- wymagana granica wykrywalności i oznaczalności;
- oczekiwana i wymagana precyzja i dokładność metody;
- wymagana wrażliwość (odporność) metody;
- wymagana aparatura – czy oznaczenia z wykorzystaniem danej metody mają być przeprowadzone w oparciu o ściśle zdefiniowany instrument, czy też może być przeprowadzana w oparciu o aparaturę tego samego typu;
- możliwość zastosowania walidowanej metody w innym niż dane laboratorium;

Zestawienie parametrów metody analitycznej podlegających procesowi walidacji zalecane przez ICH i USP

Parametr	ICH	USP
Precyzja	+	+
- powtarzalność	+	
- precyzja pośrednia	+	
- odtwarzalność		
Dokładność	+	+
Granica wykrywalności	+	+
Granica oznaczalności	+	+
Specyficzność/selektywność	+	+
Liniowość	+	+
Zakres pomiarowy	+	+
Odporność		+
Trwałość (ruggedness)/Elastyczność		+

ICH – The International Conference on Harmonization

USP – The United States Pharmacopoeia

Proces walidacji metody analitycznej może być przeprowadzony właściwie w dowolnej kolejności (jeśli brać pod uwagę kolejność określania badanych parametrów), jednak najbardziej logicznym wydaje się jej przeprowadzenie zgodnie z poniższym schematem:

- określenie selektywności w oparciu o analizę roztworów wzorcowych;
- wyznaczenie liniowości, granic wykrywalności i oznaczalności, zakresu pomiarowego;
- określenie powtarzalności;
- wyznaczenie precyzji pośredniej;
- określenie selektywności w oparciu o wyniki uzyskane w trakcie analiz próbek rzeczywistych;
- wyznaczenie dokładności na podstawie analizy materiałów odniesienia na różnych poziomach zawartości;
- określenie odporności metody – np. na podstawie wyników porównań międzylaboratoryjnych;

Metoda może zostać poddana procesowi walidacji jedynie wówczas, gdy wcześniej została zoptymalizowana.

Najpierw optymalizacja metody

Dopiero potem jej walidacja

Proces walidacji metody analitycznej powinien być zakończony sporządzeniem raportu końcowego zawierającego:

- przedmiot i cel metody analitycznej (zakres jej stosowalności, rodzaj);
- podstawy metrologiczne;
- rodzaj analitu(ów) i skład matrycy;
- spis wszystkich wykorzystywanych odczynników, wzorców, materiałów odniesienia wraz z ich dokładną specyfikacją (czystość, jakość, producent, w przypadku syntezy w laboratorium – dokładny opis tej syntezy);
- opis procedur służących do sprawdzania czystości stosowanych substancji i jakości wykorzystywanych wzorców;
- środki ostrożności;

- plan opisujący sposób przeniesienia metody z warunków laboratoryjnych do pomiarów rutynowych;
- parametry metody;
- spis parametrów krytycznych – tzn. tych, których niewielkie wahania mogą w sposób znaczący wpływać na wynik końcowy oznaczenia – parametry wynikające z określenia odporności metody analitycznej;
- spis wszelkiego rodzaju sprzętu laboratoryjnego wraz z ich cechami charakterystycznymi (wymiary, klasa dokładności itp.), schematy blokowe w przypadku skomplikowanych zestawów aparaturowych;

- szczegółowy opis warunków przeprowadzenia procedury analitycznej;
- opis postępowania statystycznego wraz z załączonymi odpowiednimi równaniami i obliczeniami;
- opis procedury w celu kontroli jakości w przypadku analiz rutynowych;
- odpowiednie rysunki i wykresy np. chromatogramy, krzywe kalibracyjne;
- zgodność wyznaczonych parametrów metody z założonymi wartościami granicznymi;

- wartość niepewności pomiaru analitycznego;
- kryteria, które należy spełnić w procesie rewalidacji;
- imię i nazwisko osoby, przeprowadzającej proces walidacji;
- spis wykorzystywanej literatury;
- podsumowanie i wnioski;
- potwierdzenie i podpis osoby odpowiedzialnej za sprawdzenie i zatwierdzenie procesu walidacji;

Niepewność pomiaru (*uncertainty*) – parametr związany z wynikiem pomiaru, który określa przedział wokół wartości średniej, w którym może (na założonym poziomie istotności) znaleźć się wartość oczekiwana.

Standardowa niepewność pomiaru (*standard uncertainty*)
– $u(x_i)$ - niepewność pomiaru przedstawiona i obliczona jako odchylenie standardowe.

Całkowita standardowa niepewność (*combined standard uncertainty*) – $u_c(y)$ – standardowa niepewność wyniku y pomiaru, której wartość jest obliczona na podstawie niepewności parametrów wpływających na wartość wyniku analizy z zastosowaniem prawa propagacji niepewności.

Rozszerzona niepewność (*expanded uncertainty*) - ***U*** – wielkość określająca przedział wokół uzyskanego wyniku analizy, w którym można, na odpowiednim, przyjętym poziomie istotności (prawdopodobieństwa) oczekiwać wystąpienia wartości oczekiwanej;

Współczynnik rozszerzenia (*coverage factor*) – **k** – wartość liczbowa użyta do wymnożenia całkowitej standardowej niepewności pomiaru w celu uzyskania rozszerzonej niepewności, wartość współczynnika zależy od przyjętego poziomu prawdopodobieństwa (np.: dla 95 % wynosi 2) i najczęściej jest wybierana z przedziału 2-3;

Metoda typu A szacowania niepewności – metoda szacowania niepewności oparta na pomiarach statystycznych (w oparciu o odchylenie standardowe serii pomiarów);

Metoda typu B szacowania niepewności – metoda szacowania niepewności wykorzystująca inne metody niż statystyczne:

- wcześniejsze doświadczenia;
- wcześniejsze wyniki podobnych badań;
- dostarczone przez producenta specyfikacje wykorzystywanych instrumentów, stosowanych odczynników czy też np. naczyń miarowych;
- wyniki zaczerpnięte z wcześniejszych raportów np. dotyczące kalibracji;
- niepewność obliczona na podstawie wyników badań dla materiału odniesienia.

Sposób postępowania przy wyznaczaniu niepewności całkowitej pomiaru analitycznego (1)

W/g GUM (Guide to the Expression of Uncertainty in Measurement) w celu określenia niepewności wyniku analizy należy:

1. Zdefiniować procedurę pomiarową i wielkość oznaczaną

Należy jasno zdefiniować wielkość, jaka nas interesuje w danym pomiarze, wraz z jej jednostką a także jasno określić wielkość obserwowaną oraz parametr poszukiwany (rezultat).

Sposób postępowania przy wyznaczaniu niepewności całkowitej pomiaru analitycznego (2)

2. Opracować model (najczęściej w postaci w matematycznej) służący do obliczenia wyniku analizy na podstawie mierzonych parametrów

Model matematyczny wiąże wynik analizy (tę którą mamy określić) z wartościami obserwowanymi (pomiarowymi). Zależność ta ma postać:

$$y = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$$

gdzie:

y – wartość wyniku;

$x_1, x_2, \dots, x_n$ – wartości pomiarowe;

Sposób postępowania przy wyznaczaniu niepewności całkowitej pomiaru analitycznego (3)

3. Nadać wartość wszystkim możliwym parametrom mogącym mieć wpływ na wynik końcowy analizy wraz z określeniem dla każdego z nich wielkości standardowej niepewności

Każda w wielkości charakteryzuje się nazwą, jednostką, wartością, standardową niepewnością oraz ilością stopni swobody.

Metoda typu A szacowania niepewności - wartość niepewności standardowej jest równa odchyleniu standardowemu średniej arytmetycznej.

Metoda typu B szacowania niepewności - wartość ściśle związana z rozkładem prawdopodobieństwa jaki opisuje rozkład zmiennej.

Np.: gdy zmienna charakteryzuje się rozkładem jednostajnym (prostokątnym) – obliczona wartość niepewności standardowej wynosi: $a/\sqrt{3}$

zmienna charakteryzuje się rozkładem trójkątnym: $a/\sqrt{6}$

Sposób postępowania przy wyznaczaniu niepewności całkowitej pomiaru analitycznego (4)

4. Zastosować prawo propagacji niepewności do obliczenia całkowitej standardowej niepewności wyniku analizy

Dla danego modelu matematycznego wiążącego wynik końcowy analizy z parametrami mierzonymi, obliczenie niepewności standardowej następuje na podstawie prawa propagacji wg wzoru:

$$u_c^2(y) = \sum \left(\frac{\delta f}{\delta x_i} \right)^2 \cdot (u(x_i))^2$$

Sposób postępowania przy wyznaczaniu niepewności całkowitej pomiaru analitycznego (5)

5. Przedstawić wynik końcowy analizy w postaci wynik $\pm$ rozszerzona niepewność (po zastosowaniu odpowiedniego współczynnika k).

Obliczona wg powyższego równania niepewność jest całkowitą standardową niepewnością wyniku końcowego oznaczenia. W celu obliczenia wartości rozszerzonej niepewności należy niepewność standardową pomnożyć przez odpowiedni współczynnik rozszerzenia k .

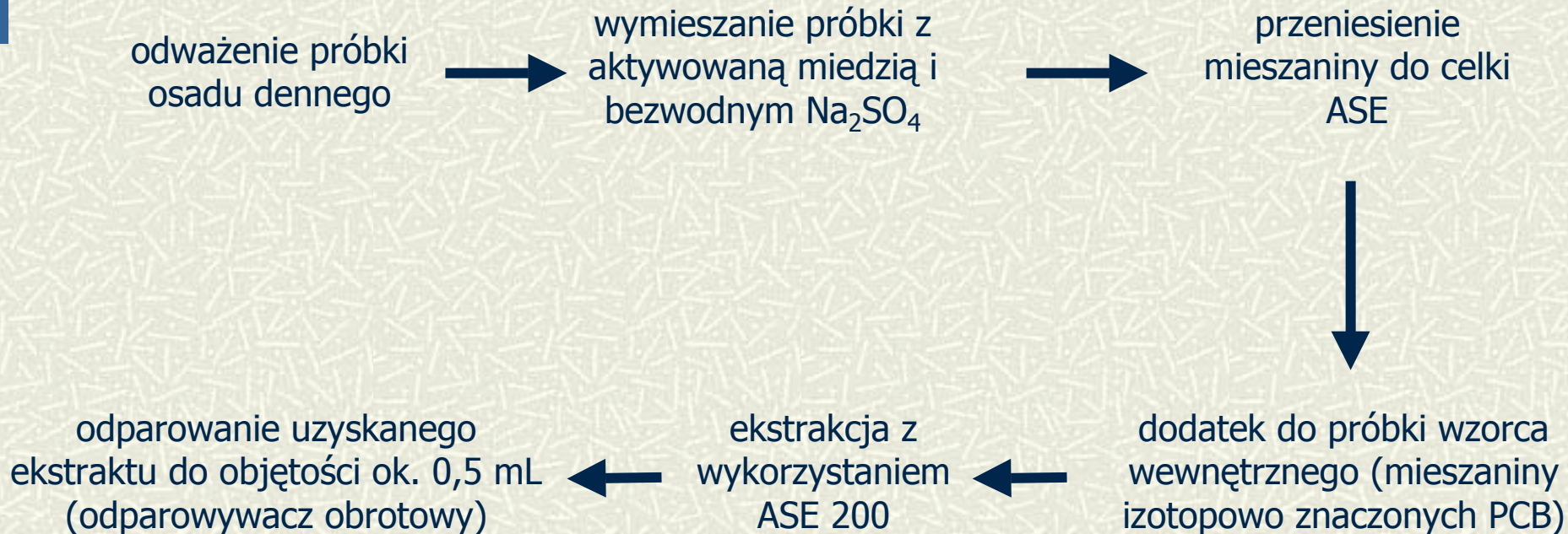
Końcowy wynik analizy zawiera zatem:

- jasno zdefiniowaną procedurę pomiarową;
- określenie wartości oznaczanej wraz z jej jednostką;
- wynik wraz z rozszerzoną niepewnością ($y \pm U$ wraz z jednostkami dla y i dla U);
- współczynnik k dla którego obliczono rozszerzoną niepewność.

Przykład szacowania niepewności

Szacowano wartość rozszerzonej niepewności dla oznaczania stężeń wybranych analitów z grupy polichlorowanych bifenyli (PCB No 28, 101, 153 i 170) w osadzie dennym.

Przygotowanie próbki (ekstraktu)

Przygotowanie próbki (oczyszczenie ekstraktu, analiza)

wypełnienie kolumnienki SPE kwaśną krzemionką (40 % wag. H_2SO_4) oraz bezwodnym Na_2SO_4

przemycie złoża heksanem (kondycjonowanie)

oczyszczenie ekstraktu na kolumnie SPE (heksan)

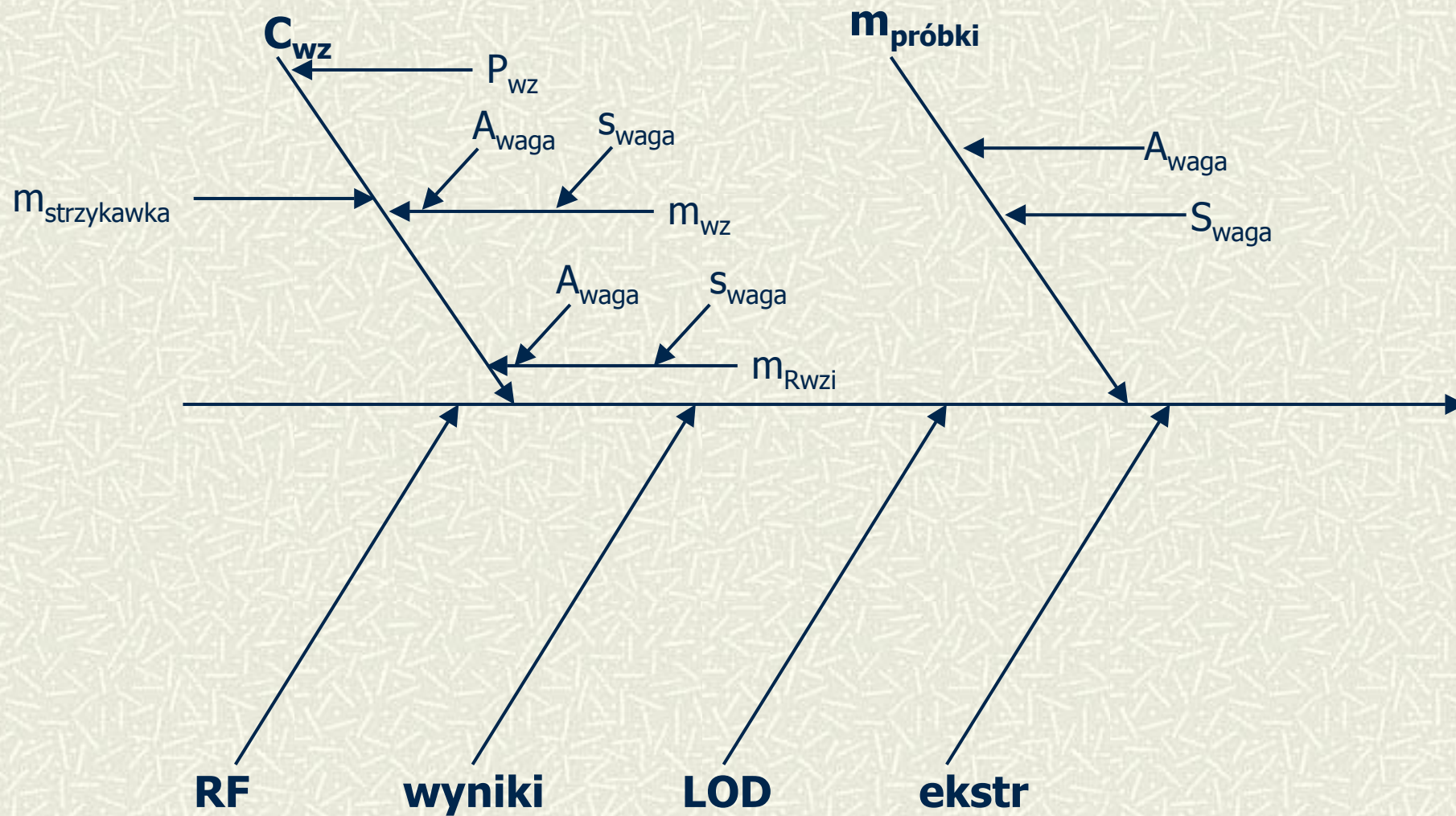

odparowanie uzyskanego ekstraktu do objętości ok. 0,5 mL (odparowywacz obrotowy)

analiza GCMS

Źródła niepewności

Niepewność - obliczenia

$$U = k \cdot c_{\text{śr}} \cdot \sqrt{u(c_{\text{wz}})^2 + u(m_{\text{próbka}})^2 + \frac{s^2_{RF}}{n_1} + \frac{s^2_{\text{wyniki}}}{n_2} + u(c_{\text{LOD}})^2 + u(c_{\text{ekstr}})^2}$$

gdzie:

U – rozszerzona niepewność;

k – współczynnik rozszerzenia (zwykle 2);

c_{śr} - średnie stężenie analitu;

Niepewność - obliczenia

$$U = k \cdot c_{\text{sr}} \cdot \sqrt{u(c_{\text{wz}})^2 + u(m_{\text{próbka}})^2 + \frac{s_{\text{RF}}^2}{n_1} + \frac{s_{\text{wyniki}}^2}{n_2} + u(c_{\text{LOD}})^2 + u(c_{\text{ekstr}})^2}$$

$u(c_{\text{wz}})$ – standardowa niepewność określenia stężenia wykorzystywanego wzorca;

$$u(c_{\text{wz}})^2 = \underline{u(P_{\text{wz}})^2} + u(m_{\text{wz}})^2 + \sum_{i=1}^j u(m_{\text{rwz}_i})^2 + u(m_{\text{strzykawka}})^2$$

gdzie:

$u(P_{\text{wz}})$ - standardowa niepewność określenia czystości stosowanego wzorca;

$$u(P_{\text{wz}})^2 = (U / \sqrt{3} / P)^2$$

gdzie:

U - niepewność określenia czystości stosowanego wzorca (podana przez producenta wzorca);

P - czystość stosowanego wzorca (podana przez producenta);

Niepewność - obliczenia

$$U = k \cdot c_{\text{sr}} \cdot \sqrt{u(c_{\text{wz}})^2 + u(m_{\text{próbka}})^2 + \frac{s_{\text{RF}}^2}{n_1} + \frac{s_{\text{wyniki}}^2}{n_2} + u(c_{\text{LOD}})^2 + u(c_{\text{ekstr}})^2}$$

$u(c_{\text{wz}})$ – standardowa niepewność określenia stężenia wykorzystywanego wzorca;

$$u(c_{\text{wz}})^2 = u(P_{\text{wz}})^2 + \underline{u(m_{\text{wz}})^2} + \sum_{i=1}^j u(m_{\text{rwz}_i})^2 + u(m_{\text{strzykawka}})^2$$

gdzie:

$u(P_{\text{wz}})$ - standardowa niepewność określenia czystości stosowanego wzorca;

$u(m_{\text{wz}})$ - standardowa niepewność określenia masy użytego wzorca (dla czystej substancji)

$$u(m_{\text{wz}})^2 = \left(\sqrt{s_{\text{waga}}^2 + A_{\text{waga}}^2} / m_{\text{wz}} \right)^2$$

gdzie:

s_{waga} - odchylenie standardowe dla wykorzystywanej wagi;

A_{waga} - dokładność wykorzystywanej wagi;

m_{wz} - masa wzorca;

Niepewność - obliczenia

$$U = k \cdot c_{\text{sr}} \cdot \sqrt{u(c_{\text{wz}})^2 + u(m_{\text{próbka}})^2 + \frac{s_{\text{RF}}^2}{n_1} + \frac{s_{\text{wyniki}}^2}{n_2} + u(c_{\text{LOD}})^2 + u(c_{\text{ekstr}})^2}$$

$u(c_{\text{wz}})$ – standardowa niepewność określenia stężenia wykorzystywanego wzorca;

$$u(c_{\text{wz}})^2 = u(P_{\text{wz}})^2 + u(m_{\text{wz}})^2 + \sum_{i=1}^j u(m_{\text{rwz}_i})^2 + u(m_{\text{strzykawka}})^2$$

gdzie:

$u(P_{\text{wz}})$ - standardowa niepewność określenia czystości stosowanego wzorca;

$u(m_{\text{wz}})$ - standardowa niepewność określenia masy użytego wzorca (dla czystej substancji)

$u(m_{\text{rwz}})$ - standardowa niepewność wyznaczenia masy roztworu wzorcowego;

$$u(m_{\text{rwz}})^2 = \left(\sqrt{s_{\text{waga}}^2 + A_{\text{waga}}^2} / m_{\text{rwz}} \right)^2$$

gdzie:

m_{rwz} - masa roztworu wzorcowego;

*obliczona dla wszystkich roztworów wzorcowych wykorzystywanych w procedurze analitycznej (z uwzględnieniem rozcieńczeń);

Niepewność - obliczenia

$$U = k \cdot c_{\text{sr}} \cdot \sqrt{u(c_{\text{wz}})^2 + u(m_{\text{próbka}})^2 + \frac{s^2_{\text{RF}}}{n_1} + \frac{s^2_{\text{wyniki}}}{n_2} + u(c_{\text{LOD}})^2 + u(c_{\text{ekstr}})^2}$$

$u(c_{\text{wz}})$ – standardowa niepewność określenia stężenia wykorzystywanego wzorca;

$$u(c_{\text{wz}})^2 = u(P_{\text{wz}})^2 + u(m_{\text{wz}})^2 + \sum_{i=1}^j u(m_{\text{rwz}_i})^2 + \underline{u(m_{\text{strzykawka}})^2}$$

gdzie:

$u(P_{\text{wz}})$ - standardowa niepewność określenia czystości stosowanego wzorca;

$u(m_{\text{wz}})$ - standardowa niepewność określenia masy użytego wzorca (dla czystej substancji)

$u(m_{\text{rwz}})$ - standardowa niepewność wyznaczenia masy roztworu wzorcowego;

$u(m_{\text{strzykawka}})$ - standardowa niepewność określenia masy wzorca wewnętrznego (roztworu izotopowo znaczonych PCB);

$$u(m_{\text{strzykawka}})^2 = (RSD_{\text{strzykawka}})^2$$

gdzie:

$RSD_{\text{strzykawka}}$ - względne odchylenie standardowe pomiaru 20 μL wzorca wewnętrznego określone na podstawie pomiaru masy;

Niepewność - obliczenia

$$U = k \cdot c_{\text{sr}} \cdot \sqrt{u(c_{\text{wz}})^2 + u(m_{\text{próbka}})^2 + \frac{s_{\text{RF}}^2}{n_1} + \frac{s_{\text{wyniki}}^2}{n_2} + u(c_{\text{LOD}})^2 + u(c_{\text{ekstr}})^2}$$

$u(m_{\text{próbka}})$ – standardowa niepewność określenia masy próbki osadu dennego;

$$u(m_{\text{próbka}})^2 = \left(\sqrt{s_{\text{waga}}^2 + A_{\text{waga}}^2} / m_{\text{próbka}} \right)^2$$

gdzie:

$m_{\text{próbka}}$ - masa próbki osadu dennego;

Niepewność - obliczenia

$$U = k \cdot c_{\text{sr}} \cdot \sqrt{u(c_{\text{wz}})^2 + u(m_{\text{próbka}})^2 + \frac{s_{RF}^2}{n_1} + \frac{s_{\text{wyniki}}^2}{n_2} + u(c_{\text{LOD}})^2 + u(c_{\text{ekstr}})^2}$$

s_{RF} – odchylenie standardowe wyznaczenia współczynnika odpowiedzi;

n_1 – liczba niezależnych analiz (nastrzyków) roztworów standardowych, na podstawie których wyznaczono współczynnik odpowiedzi;

$$s_{RF}^2 = (RSD_{RF})^2$$

gdzie:

RSD_{RF} - względne odchylenie standardowe wyznaczonego współczynnika odpowiedzi;

Niepewność - obliczenia

$$U = k \cdot c_{\text{sr}} \cdot \sqrt{u(c_{\text{wz}})^2 + u(m_{\text{próbka}})^2 + \frac{s_{\text{RF}}^2}{n_1} + \frac{s_{\text{wyniki}}^2}{n_2} + u(c_{\text{LOD}})^2 + u(c_{\text{ekstr}})^2}$$

s_{wyniki} – odchylenie standardowe uzyskanych wyników;

n_2 – liczba niezależnych, analizowanych próbek osadu dennego;

$$s_{\text{wyniki}}^2 = \left(RSD_{\text{wyniki}} \right)^2$$

gdzie:

RSD_{wyniki} - względne odchylenie standardowe wyników;

Niepewność - obliczenia

$$U = k \cdot c_{\text{sr}} \cdot \sqrt{u(c_{\text{wz}})^2 + u(m_{\text{próbka}})^2 + \frac{s^2_{\text{RF}}}{n_1} + \frac{s^2_{\text{wyniki}}}{n_2} + u(c_{\text{LOD}})^2 + \cancel{u(c_{\text{ekstr}})^2}}$$

$u(c_{\text{LOD}})$ – standardowa niepewność wyznaczenia stężenia analitu dla ślepej próby;

$u(c_{\text{ekstr}})$ – standardowa niepewność wyznaczenia niepewności ekstrakcji:

$$u(c_{\text{LOD}})^2 = \left(\frac{\text{LOD}}{c_{\text{sr}}} \right)^2$$

gdzie:

LOD – wyznaczona granica oznaczalności;

W przypadku zastosowania techniki rozcieńczenia izotopowego obliczenia są oparte na wyznaczeniu stosunku sygnałów dla analitu i jego izotopowo znaczonego odpowiednika (dodawanego do próbki na samym początku procedury jej przygotowywania do analizy). Przy założeniu, iż obie formy są ekstrahowane w tym samym stopniu z matrycy (ich stosunek jest stały) ekstrakcja nie ma wpływu na wynik oznaczenia – stąd wartość niepewności tego parametru wynosi 0.

Uzyskane wyniki

PCB	$u(c_{wz})$	$u(m_{próbk})$	RSD_{RF}	RSD_{wyniki}	LOD
	[%]				
28	0,69	0,141	1,00	1,36	0,97
101	0,69	0,141	1,83	1,11	0,25
153	0,60	0,141	3,77	0,92	0,23
170	1,08	0,141	2,05	2,62	2,16

- najmniejszy wpływ na całkowitą niepewność pomiaru ma wyznaczenie masy próbki osadu dennego (względna standardowa niepewność 0,14 %);
- pozostałe składowe mają podobny udział w całkowitej niepewności (ok. 1%);
- należy także zauważyć, że w przypadku PCB 170 zarówno wyznaczona wartość $u(c_{LOD})$ jak i RSD_{wyniki} są najwyższe (w stosunku do pozostałych PCB), co wiąże się z jednej strony z najniższym poziomem oznaczanego stężenia w przypadku tego PCB (wpływ na wartość $u(c_{LOD})$) a z drugiej strony czułością detektora w stosunku do PCB 170 (wpływa na RSD_{wyniki}).

Uzyskane wyniki

PCB	C_{sr} [ng/g]	U^* [ng/g]	U^* [%]
28	64,3	2,2	3,5
101	48,6	1,1	2,3
153	53,4	1,5	2,8
170	11,42	0,83	7,2

*obliczenia przeprowadzono dla $k = 2$

Uwaga!!!

- W tym miejscu należy jasno uwypuklić różnice pomiędzy błędem pomiaru a niepewnością całkowitą.
- Błąd to różnica pomiędzy wartością oznaczaną a oczekiwaną.
- Niepewność całkowita to zakres przedziału, w którym wartość oczekiwana może się z danym prawdopodobieństwem znaleźć. Wartość niepewności całkowitej nie może zatem służyć do skorygowania uzyskanego wyniku pomiaru.

Przykład walidacji metodyki analitycznej

- Opracowano metodykę izolacji i oznaczania zawartości tributyllocyny (TBT) w próbkach osadu dennego.
- Zastosowano technikę przyspieszonej ekstrakcji za pomocą rozpuszczalnika (Accelerated Solvent Extraction-ASE).
- Na etapie oznaczenia końcowego wykorzystano chromatografię gazową sprzężoną z detektorem spektrometrii mas (GCMS).
- Analizę ilościową przeprowadzono wykorzystując technikę rozcieńczenia izotopowego (IDMS).

Metodyka analityczna – wstępne przygotowanie próbki

- Do odważonej próbki osadu dennego dodawano roztworu wzorcowego zawierającego izotopowoznaczony chlorek tributylowy - ^{117}Sn .
- Następnie dodawano roztworu HCl w celu uzyskania wartości pH ok. 2.
- Po dokładnym wymieszaniu składników (15 minutowe wytrząsanie) dodawano bezwodnego Na_2SO_4 w celu otrzymania „suchego proszku”.

- TBT izolowano z tak otrzymanych próbek wykorzystując technikę przyspieszonej ekstrakcji za pomocą rozpuszczalnika (ASE) stosując jako rozpuszczalnik 0,05 % roztwór tropolonu w n-heksanie.
- Pozostałe warunki procesu ekstrakcji były następujące:
  - Cisnienie: 14 MPa (2000 psi);
  - Temperatura: 125 °C;
  - Czas ogrzewania: 6 min;
  - Czas cyklu statycznego (właściwej ekstrakcji): 5 minut;

Metodyka analityczna – oczyszczanie ekstraktu (*clean-up*)

- Do tak uzyskanego ekstraktu dodawano w celu jego osuszenia bezwodnego Na_2SO_4 .
- Warstwę organiczną izolowano poprzez dekantację a następnie odparowywano do objętości 1 ml z wykorzystaniem odparowywacza obrotowego, po czym do objętości końcowej 0,3 ml w strumieniu azotu.

Metodyka analityczna – derywatywacja

- Kolejnym etapem opracowywanej metodyki analitycznej była derywatywacja z wykorzystaniem odczynnika Grignarda.
- W tym celu do uzyskanego wzbogaconego ekstraktu dodawano 0,3 ml odczynnika derywatyzującego (2,0 molowego roztworu bromku pentylomagnezowego).
- Reakcja derywatywacji przebiegała w temperaturze pokojowej przez 45 minut.
- Po tym czasie w celu wyizolowania nadmiaru odczynnika derywatyzującego dodawano 1 ml roztworu (20 %) NH_4Cl .

Metodyka analityczna – oznaczenie końcowe

- Uzyskane warstwy rozdzielano poprzez odwirowanie a następnie warstwę organiczną przenoszono do fiolek i poddawano analizie chromatograficznej.
- Na etapie oznaczenia końcowego stosowano technikę GC-IDMS.

Metodyka analityczna – optymalizacja

- Optymalizacji poddano etap ekstrakcji oraz etap kalibracji.
- W przypadku etapu ekstrakcji przeprowadzono po 6 niezależnych oznaczeń TBT w dostarczonych próbkach osadu dennego stosując 4-cykliczną i 8 cykliczną ekstrakcję.
- W przypadku optymalizacji kalibracji zastosowano dwie metody: krzywej wzorcowej i dodatku wzorca. Także i w tym przypadku przeprowadzono po 6 niezależnych pomiarów.

Metodyka analityczna – optymalizacja

Otrzymane wyniki (wraz z ich analizą statystyczną) zestawiono w Tabelach:

	Ekstrakcja	
	4 cykliczna	8 cykliczna
zawartość TBT ng Sn/g	96,6	100,3
	92,0	99,3
	91,3	90,8
	93,0	83,9
	89,8	98,4
	84,9	87,2
średnia	91,3	93,3
odchylenie standardowe	3,9	7,0
$R \pm U(k=2)^*$	0,98 ± 0,17	

	Kalibracja	
	Krzywa wzorcowa	Dodatek wzorca
zawartość TBT ng Sn/g	108,2	86,2
	101,5	88,1
	83,2	102,8
	98,3	104,8
	98,5	92,7
	99,6	92,3
średnia	98,2	94,5
odchylenie standardowe	8,2	7,7
$R \pm U(k=2)^*$	1,04 ± 0,23	

gdzie:

$$R = \frac{\overline{x_1}}{\overline{x_2}} \quad U = k \cdot \frac{\sqrt{(s_1^2 + s_2^2)}}{\left(\frac{\overline{x_1 + x_2}}{2} \right)}$$

U - rozszerzona niepewność dla wyznaczonego stosunku;
 k - współczynnik rozszerzenia, którego wartość zależy od przyjętego poziomu prawdopodobieństwa – najczęściej 95 %, dla którego $k = 2$;

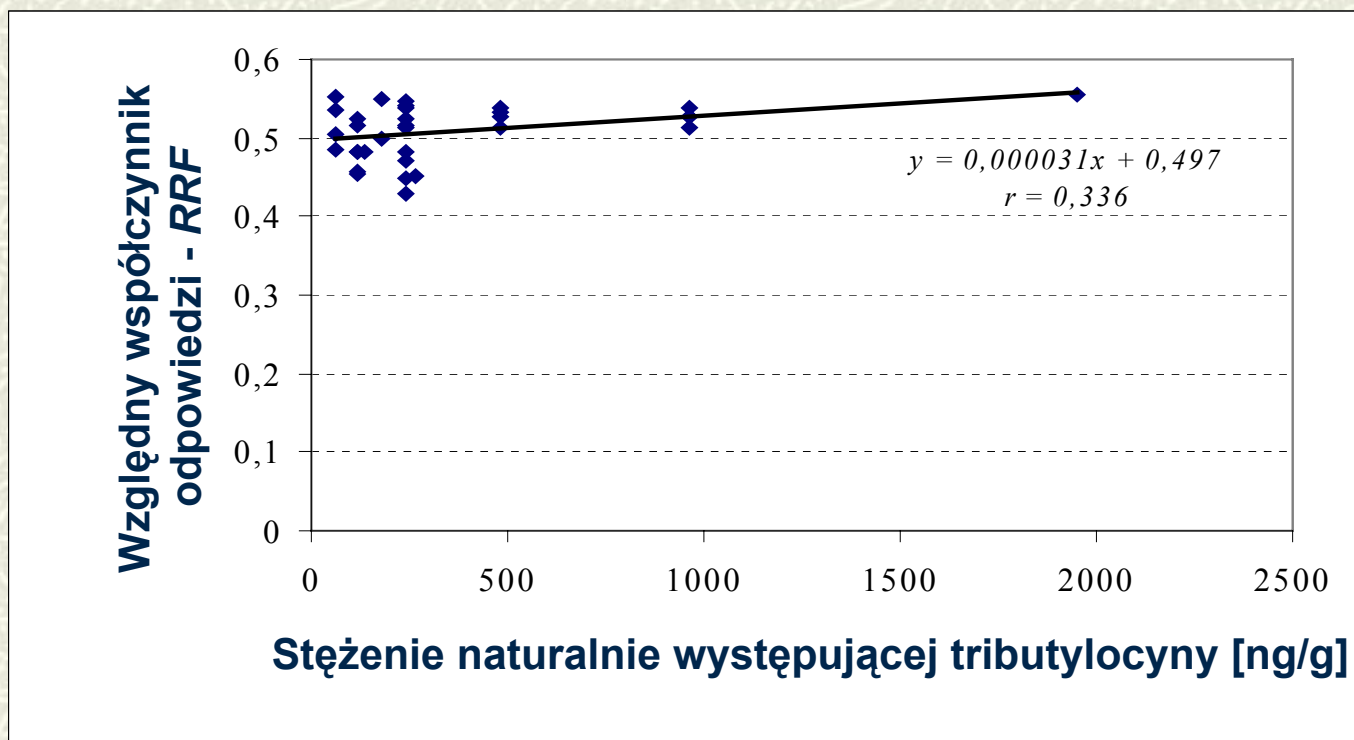
- Analiza uzyskanych wyników dowodzi, iż wartości uzyskane w wyniku zastosowania 4-cyklicznej ekstrakcji nie różnią się w sposób statystycznie istotny od tych uzyskanych w wyniku zastosowania ekstrakcji 8-cyklicznej.
- Także stosowanie dwóch metod kalibracji prowadzi do uzyskiwania wyników nie różniących się statystycznie istotnie.

- **Liniowość**

- W celu wyznaczenia liniowości metodyki analitycznej zestawiono wartości uzyskanych względnych współczynników odpowiedzi - *RRF* w funkcji stężeń TBT.
- Otrzymana zależność powinna być funkcją liniową o współczynniku kierunkowym nieistotnie różnym od zera i wartości wyrazu wolnego nie różniącym się statystycznie istotnie od wartości średniej *RRF*.

Walidacja metodyki analitycznej

- **Liniowość**

2. Granica wykrywalności

- Wartość granicy wykrywalności oszacowano jak trzykrotność wartości sygnału do szumu dla analizy ślepej próby wykorzystując krzywą kalibracyjną.
- Otrzymano wartość 1,5 ng Sn/g próbki osadu dennego.

3. Powtarzalność

- Powtarzalność opracowywanej metodyki wyznaczono w oparciu o obliczone wartości odchyłeń standardowych dla 4 serii próbek certyfikowanego materiału odniesienia PACS-2 (TBT w osadzie dennym).
- Każda seria składała się z 6 niezależnie przygotowanych próbek, które analizowano w ciągu jednego dnia.

3. Powtarzalność

	Seria 1	Seria 2	Seria 3	Seria 4
zawartość TBT ng Sn/g	1004	1003	970	1052
	1041	996	979	1052
	991	999	979	1027
	1017	1056	978	1075
	1041	992	976	1056
	1041	997	984	1047
średnia	1023	1007	978	1051
odchylenie standardowe	22,0	24,2	4,5	15,3
RSD	2,2	2,4	0,5	1,5

- Powtarzalność wyznaczona jako względne odchylenie standardowe wynosi ok. 2 %.

4. Precyzja pośrednia

- Wielkość precyzji pośredniej obliczono jako względne odchylenie standardowe obliczone dla wszystkich wyników (4 serie po 6 wyników) dla których obliczono poszczególne wartości powtarzalności.
- Uzyskano następujące wartości:

Wartość średnia:	1015 ng Sn/g
Odchylenie standardowe:	32 ng Sn/g
RSD:	3,2 %

5. Niepewność

- Niepewność obliczono w oparciu o GUM zgodnie z zależnością:

$$U = k \cdot c \cdot \sqrt{u(c_{wz})^2 + u(m)^2 + \frac{(RSD_{RRF})^2}{n_1} + \frac{(RSD_{wyniki})^2}{n_2} + u(c_{LOD})^2}$$

gdzie:

U – całkowita rozszerzona niepewność;

k – współczynnik rozszerzenia (zwykle równy 2);

c – średnie stężenie TBT;

$u(c_{wz})$ – niepewność związana ze stosowanymi wzorcami;

$u(m)$ – niepewność wyznaczenia masy próbki osadu dennego;

RSD_{RRF} – względne odchylenie standardowe względnego współczynnika odpowiedzi;

n_1 – liczba niezależnych roztworów wzorcowych wykorzystywanych na etapie kalibracji;

RSD_{wyniki} – względne odchylenie standardowe uzyskanych wyników;

n_2 – liczba niezależnych próbek osadu dennego poddana analizie;

$u(c_{LOD})$ – niepewność związana z wyznaczeniem granicy wykrywalności;

5. Niepewność

- Uzyskano następujące wartości:

dla materiału odniesienia PACS-2

$$U = 61 \text{ ng Sn/g}$$

dla próbek osadu dennego

$$U = 5,2 \text{ ng Sn/g}$$

6. Dokładność

- Dokładność metodyki wyznaczono na podstawie analizy zawartości TBT w próbkach certyfikowanego materiału odniesienia.
- W tym celu uzyskaną wartość średnią porównano z wartością certyfikowaną.

Podana przez producenta wartość certyfikowana wynosiła:

$$c_{\text{cert}} \pm U (k=2) = 980 \pm 130 \text{ ng Sn/g}$$

Uzyskana w wyniku analiz wartość średnia:

$$c \pm U (k=2) = 1015 \pm 61 \text{ ng Sn/g}$$

zawarta jest w przedziale ufności podanym przez producenta.

WNIOSKI

Opracowana metodyka analityczna charakteryzuje się:

- liniowością w szerokim zakresie stężeń zawartości tributyllocyny – 60-2000 ng Sn/g;
- niską wartością granicy wykrywalności – 1,5 ng Sn/g;
- wysoką powtarzalnością – RSD ok. 2 % i precyzją pośrednią – RSD – 3,2 %;
- niską wartością niepewności – ok. 6 %;
- wysoką dokładnością uzyskiwanych wyników;